

O DALMATOROMANIZMIMA U MARULIĆEVIM DJELIMA

Žarko Muljačić

UDK: 811.135.8:821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Žarko Muljačić
Miramarska 38/6
Zagreb

Uvodne napomene

Budući da sam romanist, Marulićev me jezik ne zanima, kantovski rečeno, *an sich*, nego kao jedno od vrela za otkrivanje nepoznatih bitnih značajki povijesne fonologije izumrlag izravno nedokumentiranog autohtonog splitskog dalmatoromanskog govora, kraće zvanog *spalatinski*. Ograničit ću se na posuđenice u kojima se naziru njegovi tragovi, što znači da se neću baviti leksičkim i sintaktičkim *prevedenicama* (tzv. *jezičnim kalkovima*) koje su Marulić (odnosno splitski hrvatski govor prije njega) dobili iz istog izvora.¹

Izdaleka je naćeo moju temu u jednom svom mladenaćkom radu iz 1887. god. slavist Milan Rešetar koga je isključivo zanimalo podrijetlo imena *Spljet*.² Na žalost su rezultati proućavanja spalatinskoga govora od bitne monografije M. G. Bartolija (Beć, 1906)³ do danas mnogo mršaviji od onoga što smo zahvaljujući tom

¹ Za prevedenice vidi: Vojmir V i n j a, »Calque linguistique u hrvatskom jeziku Marka Marulića«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, knj. 1, Zagreb 1951, str. 547-566; Bratislav L u ć i n, »Tekstološki i leksikološki prinosi Marulićevoj *Juditi*«, *Colloquia Maruliana*, XI, Split 2002, str. 227-229.

² Milan R e š e t a r, »Ime grada Spljeta«, *Program C.K. Velike gimnazije u Spljetu za školsku godinu 1886-87*, 22, Split 1887, str. 168-169.

³ Matteo Giulio B a r t o l i, *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Apennino-Balkanischen Romania. Heft I. Einteilung und Ethnographie Illyriens. Mit einer Karte*, Wien 1906; *Heft II. Glossare und Texte. Grammatik und Lexikon. Mit einer Tafel*, Wien 1906. Pred dvije godine izašao je, zaslugom Alda Dura, talijanski prijevod ove monografije (uz neznatne dodatke): Matteo Giulio B a r t o l i, *Il Dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica* a cura di Aldo D u r o, Roma 2000.

vrijednom Labinjaninu, Petru Skoku, Vojmiru Vinji i drugim romanistima saznali o nekim drugim romanskim govorima, uglavnom o onima koji su se nekoć govorili u gradovima Krku,⁴ Dubrovniku,⁵ ponešto u Zadru⁶ i vrlo malo u Kotoru⁷ i Trogiru,⁸ odnosno o tzv. *dalmatskom jeziku* u cjelini i njegovu mjestu u Romaniji.⁹

U nastavku bavit ću se samo svojom temom. Počet ću konstatacijom da je američki slavist Thomas F. Magner, koji je pred skoro trideset godina¹⁰ objavio dosad najopsežniju studiju o nastanku toponima *Split*, dao sljedeću neoptimističku »dijagnozu«: »The evidence of Dalmatian Romance is scanty and practically non existent for Split and its environs. Thus, we cannot say whether Split Romance was more similar in its development to that of Dubrovnik to the South or to that of Krk to the North« (str. 114). Današnja naša znanja jedva da su malo bolja. Napredak se ne može postići izolirano nego u sklopu novih spoznaja o jezicima iz raznih jezičnih obitelji u dodiru i u kontaktu na Jadranu i u okolnim arealima,

⁴ Osim prethodnog djela v.: Petar S k o k, »Studi toponomastici sull'isola di Veglia«, *Archivio Glottologico Italiano (AGI)*, XXI, 1927, str. 95-106; I s t i, nastavak, *AGI*, XXIV, 1930, str. 19-55; I s t i, nastavak, *AGI*, 1933, str. 117-141; I s t i, nastavak, *AGI*, XXVIII, 1936, str. 54-63; I s t i, nastavak, *AGI*, XXIX, 1938, str. 113-119. Vidi i: Petar S k o k, »Krk« u: I s t i, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*, I, Zagreb, 1950, str. 21-34; I s t i, sv. II, *Kazala i karte*, Zagreb 1950, Pregledna karta br. 1; Specijalna karta br. 2; I s t i, »Krk«, u: *ERHSJ, knj. II*, Zagreb 1972, str. 202.

⁵ Petar S k o k, »Les origines de Raguse« *Slavia*, X, 1931, str. 449-498, sa 5 ilustracija; I s t i, »L'importance de Dubrovnik dans l'histoire des Slaves«, *Le Monde Slave*, II, 1931, str. 1-11; I s t i, »Iz dubrovačkog vokabulara«, u: *Zbornik iz dubrovačke prošlosti Milanu Rešetaru o 70. godišnjici života prijatelji i učenici*, Dubrovnik 1931, 203-204. V. i Žarko M u l j a č i ć, »Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. stoljeća. Prilog raguzejskoj dijakronoj fonologiji i dalmatsko-mletačkoj konvergenciji«, *RAD JAZU* 237, Zagreb 1962, str. 237-380. Zadnja dva poglavlja iz te monografije (VI, VII) i *Bibliografija* ponovno su tiskani u: I s t i, *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*, Köln-Weimar-Wien 2000, str. 71-114.

⁶ Usp.: Alberto Z a m b o n i, »Note linguistiche dalmatiche«, u: Società Dalmata di Storia Patria. Sezione Veneta, *Atti della tornata di studio nel cinquantesimo anniversario della fondazione in Zara*, Venezia, 1976, str. 9-66.

⁷ Žarko M u l j a č i ć, »Sul dalmatico meridionale (o labeatico)«, u: Marcello de Giovanni (ed.), *Scritti offerti a Ettore Paratore ottuagenario, Abruzzo, Rivista di studi abruzzesi*, XXIII-XXVIII, 1985-1990, str. 369-386. Pretiskano u: Žarko M u l j a č i ć, n. dj. (5), 2000, str. 325-343.

⁸ Petar S k o k, »Mišljenje o *Guaspar i Raduanus*«, u: Ljubo K a r a m a n, »Portal majstora Radovana u Trogiru«, *Rad JAZU*, 262, Umjetničkog razreda knj. 3, Zagreb 1938, str. 1-76 (inserirani odgovor na str. 18-19).

⁹ Usp. zadnje radove potpisanoga: Žarko M u l j a č i ć, »Dalmatisch/Il Dalmatico«, (na talijanskome), u: Günter H o l t u s et al. (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, II, 2, Tübingen, 1995, str. 32-42, s jednom kartom. Pretiskano u: Žarko M u l j a č i ć, n. dj. (5), 2000, str. 395-415. Hrvatski ažurirani prijevod: I s t i, »Dalmatski«, *Fluminensia*, XI: 1-2, Rijeka 1999, str. 1-30.

¹⁰ Thomas F. M a g n e r, »Aspalathos, Spalatum, Split«, u: Eugene N. B o r z a and Robert W. C a r r u b b a (edd.), *Classics and the Classical Tradition. Essays Presented to Robert E. Dengler On the Occasion of His Eightieth Birthday*, University Park, Pennsylvania, 1973, str. 95-116.

za čiju je tranzicijsku fazu (5. do 9. stoljeće) njemački romanist Heinrich Lausberg lansirao sintagmu »od grčkoga kontaminirani latinski jezik na istoku i jugu« (propalog Rimskog Carstva),¹¹ zaboravivši pri tome na ulogu nekih slavenskih jezika, koju je genijalno uočio njegov sunarodnjak Günter Reichenkron,¹² i na, ma kako zemljopisno ograničenu, ulogu albanskog jezika. U jezike u dodiru i kontaktu uključile su se, doduše tek od oko god. 1000. dalje, i neke *lingue d'Italia*,¹³ osobito mletački, konkretnije njegova kolonijalna varijanta (tzv. *veneziano coloniale*),¹⁴ koji za razliku od svoje italomanske »braće« (južno od spleta izoglosa na crti La Spezia – Rimini) i od svoje iliroromanske »braće« (istočno i južno od rijeke Raše do rijeke Drima i nešto južnije u današnjoj Albaniji) pripada tzv. Zapadnoj Romaniji. Dalmatsko-romanska potporodica dio je, skupa s izumrlom albano-romanskom i uglavnom sačuvanom dako-mezijiskoromanskom (rumunjski i svi njegovi »izdanci«), tzv. Istočne Romanije.

S obzirom na kompleksnost situacije i mršavost dokumentacije morao sam iskoristiti do krajnjih mogućnosti ne samo sve raspoložive (makar heterogene i ponekad problematično tradirane) podatke, nego i razne učinkovite (iako međusobno »suprotstavljene«) teoretske i metodološke smjerove. Nisam, dakle, smio biti ni *homo unius libri* ni *homo unius dogmatis*. Tko je prisiljen, kako kažu Francuzi, »izrađivati strjelice od svake vrsti drva« (*faire flèche de tout bois*), mora nevolji za volju parafrazirati navodnu Terencijevu izreku, proslavljenu kasnije od

¹¹ Heinrich Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft. II. Konsonantismus*, Berlin, 1967², str. 64 (»im griechisch infizierten Osten und Süden«), s uputom na n. dj., str. 23-24, te na: Heinrich Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft, I. Einleitung und Vokalismus*, Berlin, 1969³, str. 162-164.

¹² Helmut-Wilhelm Schaller, »Die Lehnwortbeziehungen der Sprachen in Südosteuropa«, u: Uwe Hinrichs et al. (edd.), *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*, Wiesbaden 1999, str. 467, slaže se s mišljenjem čuvenog romanista i rumunjista Güntera Reichenkrona, *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen)*, Heidelberg 1966, str. 40, po kome se rumunjski ne bi bio razvio iz dunavskog vulgarnog latiniteta onako kako se razvio da nije bilo slavenskog adstrata.

¹³ Iako najveći talijanski talijanisti 20. st. tvrde da talijanski jezik postoji istom od 16. stoljeća, kad se firentinski *middle language* pretvorio u pisani, a kasnije i govorni metaforički »krov« svoje manje uspješne »braće« (tj. tzv. *volgari d'Italia* kojih je oko 1250. god. bilo stotinjak; svi su tada bili »srednji jezici« jer zajedničkog opće priznatog književnog > standardnog jezika koji će ih poslije »prekroviti« nije još bilo), većina talijanskih intelektualaca (pa i dobar dio lingvista) i dalje vjeruju da se talijanski jezik »rodio« *uno vitali saltu* iz latinskoga u 5-6. st. No ima ih koji priznaju da i nakon te »geneze«, do koje je došlo višestoljetnom konvergencijom, postoji i danas još par vrlo otpornih »srednjih jezika«. Iako ti *nisu* obuhvaćeni Zakonom br. 482 od 15. prosinca 1999, koji je stupio na snagu šest mjeseci poslije, njih ponekad (što dublje u prošlost, to sigurnije) počašćuju - skupa s firentinskim > talijanskim — nazivom *lingue d'Italia*. Obično se pod tim nazivom misli na pijemonteški, genoveški, milanski, venecijanski, napuljski i, sve manje i manje, sicilijanski.

¹⁴ Usp. Žarko Muljačić, »L'imbarazzo della scelta: *veneziano orientale*, *veneziano coloniale*, *veneziano de là da mar?*«, u: Bart van de Botsche et al. (edd.), *Atti del XIV Convegno dell'A. I. P. I., Spalato (Croazia), 23-27 agosto 2000, Volume primo*, Firenze 2002, str. 103-111.

svetog Augustina (tj. *Homo sum...*) sa *Linguista sum: linguistici nihil a me alienum puto*. Tako nas je učio veliki Roman Jakobson. Dodao bih da se i jedna druga poznata izreka dade »prevrnuti« za gornje svrhe, čime se njen prvotni oblik ne pravi suvišnim (*Historia magistra vitae - Vita magistra historiae*), naravno oprezno, da ne bismo upali u anakronizam.

Svoje ću izlaganje podijeliti na četiri poglavlja: 1. *Status artis* s posebnim obzirom na neka najavljena djela koja nisu nikad izašla. Spomenut ću samo naslove relevantne za spalatinsku povijesnu fonologiju pa i kad njihovi autori nisu toga bili svjesni; 2. Opasnosti inherentne građi (tj. Marulićevim djelima na hrvatskom jeziku); 3. Uvod u povijest spalatinskog vokalizma; 4. Naredni zadaci.

1. U jednom svom opsežnom radu povjesničar Giuseppe Praga¹⁵ (1928)¹⁶ objavio je, s mnogo uvodnih i podrubnih bilježaka, 21 splitsku ispravu na »pučkom romanskom govoru« iz 14. stoljeća (datirane su u vremenskom rasponu 1358-1382) i 9 isprava iz 15. st. (1432-1466), koje su se onda čuvala (a čuvaju se i danas) u Arhivu stare Splitske općine koji se od 1883. nalazi u Arhivu u Zadru. Na str. 46 p.o. najavio je da kani na kraju tog rada objaviti tri (mala) rječnika (*tre lessici*), i to: imena osoba, imena mjesta i slavenskih riječi (samo onih koje je uočio u dokumentima iz 14. st.). Šezdesetak stranica poslije (str. 107) razočarao je čitatelje obaviješću (*Nota*) iz koje proizlazi da su ga nepredviđene tehničke poteškoće (*impreviste difficoltà di ordine tecnico*) prisilile da ih ne objavi. Po mom se mišljenju očito prepao velikog broja hrvatskih imena i prezimena (i unutar plemstva) te još većeg broja hrvatskih općih imenica iz 14. st. koji demantira autorov stav o tobožnjoj neznatnosti utjecaja koji je na »splitski romanski govor« (u osnovi venecijanski s ponekim spalatinskim »tragom« kojim su se služili notari i kancelari, skoro svi pridošli iz Italije) »izvršio pogranični i, do neke mjere, u gradu s njime suživeći slavenski govor« (str. 47). Kako je Praga svoju pismenu ostavštinu (radi se o 76 velikih kutija) oporučno ostavio biblioteci *Marciani* koja ju je odavno katalogizirala,¹⁷ trebalo bi izvidjeti jesu li nagoviještena tri rječnika ikad bila dovršena.

¹⁵ Rodio se u Sutomiščici (otok Ugljan) 19. ožujka 1893. a umro je u Veneciji 19. veljače 1958. Studirao je klasičnu filologiju u Beču i Padovi gdje je diplomirao. Bio je i. o. ravnatelj Biblioteke Paravia u Zadru i Arhiva u Zadru (1936-1943). Usp. R e d. »Praga, Giuseppe«, *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997, str. 300. Usp. i: Giancarlo S o p p e l s a, »Giuseppe Praga«, u: Francesco S e m i - V a n n i T a c c o n i (edd.), *Istria e Dalmazia. Uomini e tempi (vol. II) Dalmazia. Le figure più rappresentative della civiltà dalmata nei diversi momenti della storia con ampia bibliografia generale e particolare*, Udine, s. d. (1992), str. 564-576 (s jednom slikom).

¹⁶ Giuseppe P r a g a, »Testi volgari spalatini del Trecento«, *Atti e Memorie di Storia Patria*, II, Zara, 1928, str. 36-133 (služio sam se pos. otiskom koji ima paginaciju 7-110).

¹⁷ Giancarlo S o p p e l s a, n. dj., str. 576-577, donosi literaturu o sređivanju te građe i dojmove prvih korisnika. Marko Š u n j i ć »Đusepe (Giuseppe) Praga i njegov rad na dalmatinskoj istoriji«, *Godišnjak Društva istoričara BiH*, XI, Sarajevo 1960, str. 328-338) nije upoznao tu građu, iako je Giorgio F. F e r r a r i godinu dana poslije Pragine smrti objavio njen prvi, provizorni popis »Le carte di storia ed erudizione dalmatica di G. Praga (ora marciane)«, *Rivista Dalmatica*, Venezia 1959, fasc. I-II (Soppelsa ne kaže brojeve stranica).

Pragin je rad kratko zatim korektno recenzirao Petar Skok.¹⁸ P. Skok je malo prije svoje smrti (1956) definitivno priredio za tisak dva bitna rada o jezično vrlo zanimljivim gradovima Splitu¹⁹ i Zadru,²⁰ svoju »dionicu« u *Supetarskom kartularu*²¹ i natuknicu o etimonu toponima *Split*.²² Što se Splita tiče, djelomično je iznevjerio naša očekivanja: izjavio je da je objavljena studija o splitskoj toponimiji tek prvi dio trijade, tj. da će za njom objaviti drugi prilog, u kome će dati »karakteristiku splitskih ličnih i familijskih imena, romanskih i slavenskih sve do konca XIV. vijeka«, i treći, lingvistički dio, u kome će objaviti »uz leksikon splitskih toponima i antroponima lingvističke rezultate iz ovih studija«,²³ ali do toga nije došlo (N. B. Prilog o *Supetarskom kartularu* tiče se kraja u blizini Omiša). To je djelomično nadoknadila Vesna Jakić-Cestarić (čiji se skoro svi onomastički radovi tiču srednjovjekovnog Zadra i okolice).

2. Za moje su svrhe mnogo prikladniji, kako sam shvatio na osnovi nekoliko ne baš pozitivnih iskustava, Marulićevi prozni tekstovi nego oni u stihu. Među prvima su prikladniji izvorni, no i u njima postoji opasnost da se neki hrvatski dalmatoromanizam izobliči, doduše ne iz »ljubavi prema stihu«,²⁴ nego jer se nalazi unutar neke stilske figure. Najpoznatiji se primjer za to tiče, po mom mišljenju, čuvenog hapaksa *safrana* u proznoj posveti *Judite*.²⁵

¹⁸ Petar S k o k, »Novi prilog za proučavanje staroga dalmatinskoga govora«, *Starohrvatska prosvjeta*, N. S. II, 1-2, 1928, str. 154-160.

¹⁹ Petar S k o k, »Postanak Splita«, *Analitički historijski institut JAZU u Dubrovniku*, I, Dubrovnik 1952, str. 19-62.

²⁰ Petar S k o k, »Postanak hrvatskog Zadra«, *Radovi Instituta u Zadru*, I, Zagreb, 1954, str. 37-68.

²¹ Petar S k o k, »Lingvistička analiza Kartulara Sancti Petri de Gomai«, u: Viktor N o v a k — Petar S k o k (ur./izd.), *Supetarski kartular*, Zagreb 1952, str. 233-294 (*Djela JAZU*, knjiga 43).

²² Petar S k o k, »Split«, *ERHSJ*, III, Zagreb 1973, str. 312.

²³ Usp. Petar S k o k, n. dj. (19), str. 21-22.

²⁴ Tako je venecijanizam arapskog podrijetla *garbin* u 1760. stihu *Judite* izobličen u *garbun*, eda bi mogao nesavršeno rimovati sa *salbun* (sreća da tada, čini se, nije još bila ušla u hrvatski istozvučna posuđenica koja znači »ugljen«). 869. stih istog djela međutim počinje ispravnim likom *garbin* (jer tu srok nije potreban). Biblijski termin *mana* s. f. dolazi i kao *man* čak dvaput (usp. Milan M o g u š, *Rječnik Marulićeve Judite*, Zagreb 2001, str. 117), tj. u 582. stihu u sroku s *dan* i u 1394. stihu u sroku sa *znan*, no tu ne smijemo biti jednako strogi, jer u Kašićevu prijevodu *Biblije* (u prozi) nalazimo oba lika: *mana* i *man*.

²⁵ Mislim na čuvenu usporedbu dobra pjesnika s dobrim kuharom (*kuhačem*) »ki na gospodskoj tarpezi ne klade listo varene ali pečene jistvine, da k tomu (ovdje je tiskar iz 1521. vjerojatno zaboravio negativnu riječ *ne*, op. Ž. M.) pridaje saprana i paprana i inih tacih stvari...« (usp. Bratislav L u č i n, *Marko Marulić. Duhom do zvijezda. Izbor i predgovor*, Zagreb 2001, str. 34, r. 16-18). Kad bi bilo moguće da su Hrvati čuli arapski ili neki drugi lik sa »f« (lik sa *p* nisam uspio naći ni u jednom stranom jeziku) i da su ga, pošto tada nisu posjedovali fonema /f/, reproducirali svojim /p/; usp. IOSEPHUS > *Josip*; FOSSATUM > *Posat* (ime jarka ispunjena vodom ispod Minčete, koji je Austrija uklonila, snizila teren i pretvorila ga u današnju ulicu), onda bi svaki prosječni *advocatus diaboli* smio posumnjati u njegovu starost (»Zašto prednaglasno *a* nije dalo u hrvatskom *o* što se masovno zbiva, ali samo u najstarijim posuđenicama?«). Ti bi očekivali naime * *sopran* (i

Naravno da je svuda teoretski nazočna opasnost netočnog čitanja Marulićevih tekstova sa strane izdavača (pogotovo ako Marulićev autograf nije sačuvan).²⁶ Pa i nakon otkrića sličnih »zabuna« nije sigurno da će svi lingvisti (osobito neromanisti) prihvatiti da je korektno reproducirani Marulićev lik romanistički relevantan.²⁷

3. Ova je problematika nedavno dodatno zakomplicirana novim datiranjima raspada obaju »prajezika«, kako latinskoga koji se nije raspao na (puno brojnije nego što se prije mislilo) romanske jezike u šestom stoljeću, nego dosta kasnije (već prema ozemljima, od kraja osmoga do kraja jedanaestoga stoljeća).²⁸ Prema tradicionalnom mišljenju praslavenski (njem. *Urslavisch*) počeo se raspadati tek krajem osmog stoljeća, dok je tzv. općeslavenski (engl. *Common Slavic*) funkcionirao od tog vrlo labavog datuma do još rastezljivijeg datuma definitivnog raspada na pojedine povijesne slavenske jezike (koji Mareš locira od kraja desetog do kraja jedanaestoga, a u nekim zonama čak do kraja dvanaestog stoljeća).²⁹ Taj

ne bi ih pokolebala moguća konfuzija s muzičkim terminom, jer u 9. st. soprana nije bilo nigdje na svijetu). Specijalizirani *advocatus diaboli* bi se usudio »odbrusiti« da je lik *paprana* mogao djelovati na prvi dio te sintagme aliterativno i asonancivno. Usp. suvremenu ne sasvim književnu sintagmu (*bit će*) *ića* i *pića*, koja je mnogo češća od »uštogljenog« *jela* i *pila* (koje sadrži različite naglašene vokale).

²⁶ To je osobito opasno za kritiku teksta *Judite* (čiji je autograf izglubljen).

²⁷ V. Putanec je nažalost punih 116 godina nakon tiskanja I. sv. *SPH*, otkrio u prvom modernom izdanju *Judite* nepotreban (i štetan) »ispravak« Marulićeva proznog autokomentara uz 15. stih *Judite*. Svi su izdavači iz 16. st. tu ispravno bili tiskali genitiv glagolske imenice *datan'ja*, a odgovorni za I. sv. *SPH* su ga »ispravili« u *gatan'ja*. Usp. Valentin Putanec, »Prilog za proučavanje aloglotema u hrvatskom ili srpskom jeziku: Marulićev hapaks *datati* = *zdatati* kao romanizam«, *Zbornik u čast Petra Skoka o stotoj obljetnici rođenja (1881-1956)*, Zagreb, 1985, str. 409-414 (*Djela JAZU*, Knjiga 59); Isti, »Dijalektalni dalmatinizam *datati* / *zdatati* od Marulića preko Kavanjina do današnjih dana«, *Čakavska rič*, 19, br. 2, 1991, str. 53-61. V. sad: Bratislav Lučin, n. dj. (1), 2002, str. 210-211, s novim primjerima kod nekih starih hrvatskih pisaca. Kod svih se smije govoriti o utjecaju nedokumentiranog dalmatoromanskog (spalatinškog) refleksa lat. glagola DICTO, DICTARE »kazivati u pero« > »sastavljati pjesme«.

J. Derossi koji je u jednom Marulićevu prijevodu iz 1500. (koji je on sa Z. Kulundžićem prvi nedavno objavio) otkrio glagol *zdatati*, smatra taj glagol izvornom hrvatskom riječi. Usp.: Zvonimir Kulundžić — Julije Derossi (prir.), *Od nasliđivanja Isukarstova i od pogarjenja taščin segasvitnjih s latinskoga jezika preveo na hrvatski 20. lipnja 1500. Marko Marulić*, Zadar-Duvno 1989. U »Rječniku« (str. 143-207), koji je obradio J. Derossi, čitamo (str. 206), s.v. *zdatati* o semantičkoj vrijednosti tog glagola čije se 3. lice jednine aorista nalazi u I. gl. IV. knjige Marulićeva prijevoda Kempenčeva djela, i dugu digresiju o griješci u *Juditi*. Derossi etimološki veže novootkrivenu riječ s hrv. *dati*, *izdati*.

²⁸ Usp. Žarko Muljačić, »La ripartizione areale delle lingue romanze«, u: Günter Holtus et al. (edd.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik, VII*, Tübingen 1998, str. 873-892. Za proboj novih shvaćanja najzaslužniji su Roger Wright, Michel Banniard i Helmut Lüdtke.

²⁹ V. František Václav Mareš, »Vom Urslavischen zum Kirchenslavischen« u: Peter Rehder (izd.), *Einführung in die slavischen Sprachen*, Darmstadt 1986, str. 1-19.

autor nije uzeo u obzir recentno otkriće prastarih zapisa, urezanih na korama breze, u blizini Novgoroda, iz kojih je razvidno da je i nakon završetka velikih seoba bilo budućih Rusa koji još nisu bili usvojili prvu palatalizaciju (tj. prijelaz guturalnih suglasnika *k, g, h* u *č, ž, š*). To praktično znači da se praslavenska zajednica vrlo vjerojatno počela raspadati i prije kraja osmog stoljeća, tj. da se *jedan* slavenski jezik od Ladoge do Peloponeza (dokle su bile prodrle manje skupine Slavena) prestao rabiti prije nego što je Mareš mislio. Ostale važne glasovne promjene još su elastičnije datirane. Treba naglasiti da se početkom 7. stoljeća na Jadranu nisu mogli sresti dalmatoromanski jezici i hrvatski, nego *kasni latinski* i *praslavenski* ili, kako neki više vole, *postpraslavenski* (što je noviji sinonim za *općeslavenski*). Kako ni ti jezici nisu, barem što se Dalmacije tiče, uopće (ili dovoljno) dokumentirani, o pojedinostima njihova sraza možemo ponešto deduktivno zaključiti »s obzirom na potvrđeni raniji latinski jezik, s jedne, odnosno na potvrđeni *kasniji* hrvatski, s druge strane«. ³⁰ Čak iako se ograničimo na splitsku *dionicu* obaju jezika, nismo u lakšoj situaciji. Toponim *Solin* je na primjer, prvi put zabilježen tek 1338. god., ³¹ tj. nešto više od sedam stoljeća nakon što su stigli Avari i Slaveni, odnosno oko sedam stoljeća nakon dolaska Hrvata, pozvanih od cara Heraklija, koji su, kako se danas sve više ponovno prihvaća, ³² otjerali Avare i gonili ih do Panonije. Ne ulazim u pitanje razloga propasti metropole rimske provincije, tj. je li SALONA osvojena na juriš ili je, kako se danas sve više vjeruje, iz drugih, pa i iz ekonomskih razloga, prestala postojati kao grad. ³³

Hrvatski refleks rimskog toponima PALUDES ili PALUDEM > *Poljud* ³⁴ nije dovoljan dokaz, da se i u splitskom latinitetu bio pojavio, pod grčkim utjecajem,

³⁰ Georg H o l z e r, »Zur Auswertung von Toponymen antiken Ursprungs für die kroatische Lautgeschichte«, *Folia onomastica Croatica*, 8, 1999, str. 81-96.

³¹ Žarko M u l j a č i ć, »Das altromanische Erbe in Dalmatien«, *Die slavischen Sprachen*, 11, 1987, str. 89-98 (str. 98).

³² Radoslav K a t i č i ć, *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb 1998, piše: »Danas se uglavnom uzima da su Hrvati svoju zemlju u Dalmaciji zaposjeli 623« (str. 173), iako zna da ima mnogo drugih mišljenja. Najozbiljnije od tih, tj. ono koje od 1977. sustavno izgrađuje povjesničar Lujo Margetić, datira »dolazak Hrvata« dosta kasnije (s čime se u mnogočemu slaže povjesničar Milenko Lončar, Zadar). Usp. zbornik: Lujo M a r g e t i ć, »Dolazak Hrvata« — »Ankunft der Kroaten«, Split 2001, koji sadrži sedam Margetićevih već objavljenih studija. Najvažnija je zadnja: »Neka pitanja etnogeneze Hrvata« (1995), str. 171-216, popraćena prvim izdanjem njemačkog prijevoda (str. 217-271). »Zusammenfassung« (str. 275-296) sažeto prevodi »Uvod« (str. 9-37). Koliko mi je poznato, R. Katičić se nije dosad očitovao o str. 9-37; 171-296.

³³ Ivo G o l d s t e i n, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb 1995, str. 115-122, izlaže argumente iz kojih zaključuje da do pada (najčešće bilježi tu riječ među navodnicima) Salone nije nikad došlo (Salona, dakle, nije dijelila sudbinu Sirmija). U istom poglavlju G o l d s t e i n drži »da se ono *naredio* ... Konstantina Porfirogeneta odnosilo na neki načelni sporazum o naseljavanju« (str. 123).

³⁴ P. S k o k nije mogao poznavati o L a u s b e r g a potaknute teorije kad je pisao natuknicu »palūd«, *ERHSJ*, II, 1972, str. 594. Zanimljivo je da je zabilježio, pored *Pòljud* (s današnjim štokavskim mjestom akcenta) i m. pl. *Poljudi* te lik *Pòvud* (a nije

prednji zaokruženi fonem /y/ (tj. glas koji postoji u francuskom *bureau*), a još manje da su govornici kojima je spalatinski postao L2, tj. dvojezični Hrvati, koji u svom fonološkom sustavu nisu imali tog fonema, njega »interpretirali« poput onovremenih dvojezičnih krčkih Hrvata dvoglasom *jo*³⁵ (postoji, naime, mogućnost da se /j/ pojavio tu zbog tzv. pučke etimologije (usp. hrvatsku riječ *polje*). Stoga ću analizirati spalatinske reflekse, kakvi se naziru iz odgovarajućih glasova u hrvatskim posuđenicama, po ustaljenom redu, predviđenom za vokale (od onih s najvišim do onih s najnižim stupnjem otvora, i to najprije za naglašene, a zatim za prednaglasne vokale). Ima tu nekih kolebanja (koja ponekad ovise i o sluhu notara i kancelara), ali se nit vodilja ipak može identificirati.

Uvodno treba napomenuti da se u latinsko-romanskoj tranziciji zbilo tzv. raspad fonološkog (dakle distinktivnog) kvantiteta. Latinskih deset vokalskih fonema, tj. dugi /a:/, /e:/, /o:/, /i:/, /u:/ i kratki /a/, /e/, /o/, /i/, /u/, mogli su se nalaziti i u naglašenim i u nenaglašenim slogovima kao i u otvorenim i zatvorenim slogovima. Usp. /ma:lum/ »jabuka : /malum/ »zlo«; /ra:na/ »žaba« (nominativ) : /ra:na:/ »isto« (ablativ); /kruke/ ablativ od CRUX »križ«, /mi:lle/ »tisuću« itd. Na osnovi fonoloških opreka funkcionirali su brojni leksički parovi, npr. /le:go/ »delegiram«, »ostavljam oporučno« — /lego/ »skupljam«, »čitam«. Tako što nije moguće ni u jednom romanskom jeziku, jer je u njemu fonološki distinktivna postala »boja glasa« (tzv. *timbre*) kojom se u mnogim romanskim jezicima razlikuju otvoreni /è/, /ò/ od zatvorenih fonema /é/, /ó/ (ostavljam po strani druge načine bilježenja te kvalitativne opozicije).

Pretpostavlja se da su se u tranziciji najprije stopila dva latinska samoglasna fonema najvećeg (tada još nedistinktivnog) stupnja otvora, tj. /a/ i /a:/. Broj preostalih osam fonema postupno se smanjivao na pet (npr. u sardskome), šest (npr. u rumunjskome) odnosno na sedam u tzv. pučkolatinskom italском sustavu koji se afirmirao u većini romanskih jezika, pa i u dalmatoromanskima. U njemu su bitne dvije stare fuzije, tj. one latinskih fonema /i/ i /e:/ u zatvoreno /é/ te /u/ i /o:/ u zatvoreno /o/, dok su se latinski kratki /e/, /o/ preobrazili u otvorene /è/ i /ò/. U skoro svim romanskim jezicima diftongirali su barem neki naglašeni vokali, negdje

poznavao lik *Pojud*). Nisu mu bili poznati latinski likovi iz splitskih notarskih spisa (dva lika *ad Paliude* iz 1341. i lik *ad Palliude* iz iste godine; usp. *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, vol. 53. *Splitski spomenici...*, svezak 1, prep. Jakov Stipišić, Zagreb 2002, str. 38, 86.

³⁵ Usp. Žarko Muličić, »I contatti greco-, croato- e albanotardolatini come fattori della 'genesi' delle lingue dalmato-romanze«, u: Gianpaolo URSO (ed.), *Integrazione mescolazione rifiuto. Incontri di popoli, lingue e culture in Europa dall'Antichità all'Umanesimo. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 21-23 settembre 2000*, Roma 2001, str. 277-285; Isti, »A che punto sono gli studi dalmatistici all'alba del Duemila?«, u: Francesco SABBATINI (ed.), *L'Accademia della Crusca per Giovanni Nencioni*, Firenze, 2002, str. 433-442; Isti, »Dalmatisch«, u: *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Band 10. Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Hg. von Miloš OKUKA unter Mitwirkung von Gerald KRENN, Klagenfurt / Celovec 2002, str. 947-950.

u objema slogovnim tipovima, negdje samo u otvorenom slogu. U tijeku stoljeća nisu se održali svi dvoglasi. U veljotskome s kraja 19. st. refleksi od PETRA i BONU glasili su *pitra*, *bun*. Pretpostavljaju se sljedeći razvojni nizovi: **pjètra* > **piètra* > *pitra* i: **bwònu* > **bùon(u)* > *bun*. Pošto je o. Krk relativno kasno dospio (1480. god.) pod kontinuirani mletački politički i jezični metaforički »krov«, u veljotskome su se stigli diftongirati svi nagl. vokali u otv. slogovima, a neki i u zatv. slogovima (to vrijedi osobito za /è/, /ò/) što mletački nije uspio blokirati, kao što mu je to pošlo skoro potpuno za rukom, usprkos otporu raguzejske aristokracije, u Dubrovniku koji je bio pod Mlecima relativno kratko ali mnogo prije (1205-1358) nego Krk. Iako Zadar nije prije 1409. bio stalno pod Venecijom, otpor zadarskoromanskoga je bio mnogo slabiji, a otpor spalatinskoga neznatan. On je izumro skoro sigurno prije 1450. godine. Prije svake egzemplifikacije treba kazati da se u načelu ne može reći da su sačuvani hrvatski romanizmi *ostali* u formi u kojoj ih se po rezultatima povijesne fonologije smije očekivati, jasno rečeno da nisu bili »despalatizirani« pod utjecajem vrlo ekspanzivnog kolonijalnog mletačkog jezika.

3. 1. Spalatinski /a/, tj. vokal najvišeg (četvrtog) stupnja otvora. Njegov se refleks bitno razlikuje od raguzejskog rezultata koji se jasno nazire iz triju De Diversisovih likova, zabilježenih između 1434. i 1440. s *e* (kojemu odgovara novi fonem /ä/),³⁶ i veljotskih refleksa,³⁷ odnosno trogirskog *wa* u zatv. slogu (*Guaspar*).³⁸ Tri poimenična pridjeva na -'anu(m) (sc. PRAEDIUM), koji su poslužili kao predložak za *M(a)rjan* (i sl.), *Poj(i)šan* i *Žnjan*, ne ostavljaju druge mogućnosti nego da je i spalatinsko nagl. *a* u otv. slogu ostalo nepromijenjeno i kao takvo bilo percipirano od Hrvata. Prividne teškoće prave samo brojne grafije *Spaletum*, gen. *Spaleti* itd., koje nas ne smiju navesti na pomisao da je naglasak stajao prvotno na drugom slogu (pa da bi takvo *a* u osnovnom liku *Spalatum* bilo, možda preko prijelaznog diftonga **ai* ili preko *ä*, bilo dalo *e*). Nijedna od dviju suparničkih etimoloških teza, ni ona P. Skoka (v. bilj. 5), ni ona A. Mayera iz 1932., koju je »ekshumirao« Magner, n. dj. (10) (str. 113-113), to ne tvrde. Na mjesto romanskog akcenta ukazuju i brojne grafije tipa *Spalletum*, *Spalleti* u splitskim notarskim aktima s kraja prve polovice 14. st.³⁹ Kontraindikativno djeluje nepostojanje grafija tipa **Spal(l)ettum* koje bi, da ih ima, bile dokaz da je, barem u njihovo doba, bilo Romana koji su izgovarali **Spallétt(o)*. Mayer pomišlja da

³⁶ Usp. Žarko Muljačić, »Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st.«, *Rad JAZU* 327, Zagreb, 1962, str. 237-380, osobito str. 248-251. Isti, »Dalmate«, u: Pierre Bec (izd.), *Manuel pratique de philologie romane. Tome II*, Paris 1971, str. 393-416, osobito str. 404, 414-415.

³⁷ Matteo Giulio Bartoli, *Il Dalmatico*, Roma 2000, str. 392-394.

³⁸ Petar Skok, n. dj., str. 18-19.

³⁹ Usp.: Jakov Stipišić (prepisao), *Splitski spomenici. Dio prvi. Splitski bilježnički spisi. Sv. I. Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone od 1341 do 1344*, Zagreb 2002 (MSHSM, vol. 53), passim.

je do toga došlo u ustima Hrvata koji da su krivo interpretirali romanski * *Spwaleto* kao * *Spwēlētō* koji bi lik, nakon nestanka (zar oba?) poluglasa od trosložnog bio postao jednosložnim, dakle s naglaskom na jedinom slogu koji je sadržavao *jat*, a taj je na ikavskom ozemlju dao *i* (nije mu palo na pamet da je prvi *jor* mogao dati *a*).

Rom. /a/ u zatvorenom slogu. Predlatinsko ime brda (tzv. *oronim*) *Massarum* »Mosor« još je jedan dokaz da strano *a* (osobito u zatv. slogu, v. *oltar*) daje *o*.

3.2. Samoglasnici trećeg stupnja otvora. Marulićevi likovi *močira* »suhozid« (*Judita*, 1306) < MACERIA i *žmul* »čaša« (*Judita* 818) < * *dzmul* < * *mdzul* < * *mdzwol* < MODIOLU(S) ukazuju na provizornu diftongaciju koja je završila monoftongizacijom. Što se tiče istih fonema u zatv. slogu, čije je diftongacije veljotski doveo do ekstremnih rezultata (CENTUM > * *kjēnt* > * *čēnt* > *čant*; analogno: PORTA > * *pworta* > *pwarta*), spalatinski je razvoj, sudeći po Marulićevim primjerima, išao u smjeru zatvaranja, ako nije došlo do nametanja mletačkog modela.

Primjeri iz palatalnog krila (koji su slučajno brojniji) pokazuju više kolebanja nego oni (malobrojni) na velarnom krilu.⁴⁰

3.3. Kod vokala drugog stupnja otvora veljotski ide u otv. slogu do kraja. Usp. SERA »večer« > * *sejra* > *sajra*; NEPOTE(M) »nećak« > * *nepout* > *nepaut*.⁴¹ Zbog nedostatka informacija teško se odlučiti koje bi »rješenje« bilo vjerojatno za spalatinski. Moguće je da su splitski Hrvati čuli romanski lik * *firsura* < FRIXORIA »tava«, »prosulja« kao *parsura* (v. *Pisni razlike*, str. 268)⁴² (/p/ za strano /f/ odaje veliku starinu!), no iz toga se ne mora zaključiti da je u spalatinskome došlo do početne diftongacije u smjeru * *frisura* > * *frisoura* (čiji bi krajnji cilj bio * *frisaura*). Poznati primjer *pmancir* »kanonik prvopojac« (*Judita*, Uvod) mogao je imati svoj predložak i u mletačkome * *primizero* (koji se čitao [primi'tsero]) ili u kasnolatinskom *primicerium*,⁴³ čiji su naglašeni vokal

⁴⁰ Mislim na reflekske likova kao COHOPERTUM > * *copertu* > *kuprit* »krov« (*Od naslidovanja*, str. 164; *D e r o s s i* ga izvodi iz tal. *coperta*, *copertura*, iako je muškog roda), *kastil* m. »tvrđava« (*Judita*, 248, 328), *kastel* »kaštel«, »tvrđava« (*Pisni razlike*, str. 238). Očito je homogenija druga skupina: *porat*, gen. *porta* m. »luka«, »pristanište« (*Od naslidovanja*, str. 180), *porat* (*Judita*, 349, 1639), *porat* (*Pisni razlike*, str. 275), ali se može raditi o venecijanizmu, dakle posuđenici iz jezika koji ne diftongira nagl. foneme *è*, *ò* u zatvorenom slogu.

⁴¹ Usp. Matteo Giulio B a r t o l i, *Il Dalmatico*, 2000, str. 394-395.

⁴² Milan M o g u š, koji je sastavio rječnike za tu zbirku (Josip V o n č i n a /prir. i popratio bilješkama/: Marko M a r u l i ć, *Pisni razlike*, Split 1993), tj. »Rječnik Marulićevih 'Pisni razlikih'«, str. 207-331), brojkama uz pojedine natuknice ne upućuje na stranice gdje se one nalaze, nego na broj njihovih pojavnica (okurencija), dok u *Rječniku Marulićeve Judite*, Zagreb 2001, radi obratno (što je za studije ove vrste korisnije). Usp. *parsura* f. »prsur«, »tava«, *Pisni razlike*, str. 268 (slučajno mogu navesti i gdje se javlja, tj. u stihu 43 šaljive pjesme *Poklad i Korizma* na str. 192).

⁴³ Francesco S a b a t i n i – Vittorio C o l e t t i, *DISC. Dizionario italiano Sabatini Coletti*, Firenze 1997, str. 2033, s.v. *primicèrio*, daju ovu etimološku informaciju: »Dal lat. tardo *primicèrium* propr. »(scritto) per primo sulle tavole di cera«, comp. di class. *prīmo* »primo« e *cēra* »cera«. Sec. XIV«.

Hrvati mogli percipirati s *i*. Teško da iz oba primjera možemo zaključiti nešto sigurno o stanju u spalatinskome. — Po uzoru na veljotsku promjenu DIRECTUS > *drat* (Bartoli, 2000, str. 308) lik *datan'ja* (*gen.*) *Judita*, B 15) sasvim je zakonomjeran (glagolska imenica od nedokumentiranog hrv. dalmatoromanizma DICTO 1 > * *dacto* > * *datto*). Hrvatski ne pozna udvojenih (geminiranih) suglasnika koje su, uzgred budi rečeno, ne samo zapadnoromanski jezici nego i rumunjski odavno izgubili, što je djelovalo i na sve dalmatoromanske jezike. Što se refleksa lat. /U:/ tiče, v. § 3.4. Ovdje bismo mogli govoriti samo o refleksu lat. kratkog /U/, tj. vulg. lat. zatvorenog /o/ (ukoliko on u Splitu nije krenuo veljotskim putem). Školski primjer za to (CAEPULLA > *kapula*) vjerojatno je bio Maruliću poznat, ali dosad nije nađen u njegovim djelima (po svom je značenju ta riječ neprikladna za uzvišene teme, ali jest za one šaljiva sadržaja).

Moglo bi se primijetiti da se neki hrv. refleksi »ne slažu« s gore rečenim, na pr. *bak̃ita* »šiba«, »štap«, »prut« (*Pisni razlike*).⁴⁴ Radi se, po mom mišljenju, *in ultima linea* o venecijanizmu *bacheta* »id.« < BACCA + ITTA, samo nije jasno je li on spalatinski ili hrvatski venecijanizam.

3.4. Kod refleksa lat. dugih /I:/, /U:/ nema u Splitu ničega što bi podsjećalo na veljotske likove *formaica* »mrav« (Bartoli, 2000, str. 309) i *loina* < LUNA »mjesec« (*ib.*, str. 318).⁴⁵ Likovi kao *žard̃in* »vrt«, »perivoj« (*Pisni razlike*, str. 330)⁴⁶ i *fort̃una* »fortuna«, »oluja na moru« (*Judita*, B 346; *Pisni razlike*, str. 224) očiti su stariji hrvatski venecijanizmi. — Za reflekske istih vokala u zatvorenom slogu nedostaju primjeri s dalmatoromanskim predložkom. Poznati brojni toponimi i poneki apelativi (kao *žežin* »post (uoči blagdana)« (*Judita*, 736; *Pisni razlike*, str. 330), i glagol *žežinati* »postiti« ušli su u praslavenski > hrvatski iz kasnog latinskog jezika u Dalmaciji (jedan detalj: fonem /dz/ koji se tu pojavio (JEJUNIUS > * *dze'dzunju*),⁴⁷ reproduciran je najbližim hrv. fonemom /ž/).

3.5. Što se tiče refleksa prednaglasnih samoglasnika u hrvatskim posuđenicama, očito je da su one koje za takav /a/ imaju *o* primljene prije nastanka dalmatoromanskih jezika. Usp. *korizmen* (*Judita*, Uvod), *oltar* (*Judita*, 459, 1050,

⁴⁴ *Ib.*, str. 210. Te riječi nema u *Juditi*, u kojoj se rabe *prut* (stihovi 1947, 1961) i *šiba* (stihovi 201 i 1403).

⁴⁵ Bartoli ispod takvog *i* kao drugog dijela silaznog diftonga bilježi »kvačicu« (i) hoteći time pokazati da se ne radi o »polukonsonantu« *j* nego o poluvokalu.

⁴⁶ Kako taj leksem nije poznat u veljotskome, očito se radi o refleksu mletačkog *zardin* (čiji je prvi fonem /dz/, koji u splitskohrvatskome ne postoji, zamijenjen najbližim fonemom /ž/).

⁴⁷ Za fonem /ž/ v. bilj. 46. O arealu te posuđenice na hrvatskom jezičnom području v. Žarko Muljačić, »Prolegomeni per un lessico di alloglottemi slavi sudoccidentali con particolare riguardo a quelli di origine romanza«, u: Jürgen Schmidt-Radefeldt – Andreas Harder (ur.), *Sprachwandel und Sprachgeschichte. Festschrift für Helmut Lüdtke zum 65. Geburtstag*. Tübingen, 1993, str. 175-181.

2026), *polrača* (*Judita*, B 1482; *Pisni razlike*, str. 274; *Dijaloški i dramski tekstovi*,⁴⁸ str. 249).

Za prednaglasno *e* < /I/, koje se nalazilo u nedokumentiranom dalmatoromanskom refleksu od MISSORIUM, Marulić ima *masur* (Moguš u *Pisni razlike*, str. 247 — radi se o šaljivoj pjesmi *Poklad i Korizma*, stih 43, str. 192 - definira ga odveć općenito kao »kuhinjski pribor«). Petar Skok, n. dj. (18), str. 155-156, pozna splitski stariji lik *mesiur* (čitaj [mešur]), inačicu *mašur* i krčkohrvatski *šmur*, što definira s »načve«, »zdjela«. Za Marulićev je lik saznao kasnije; usp. *ERHSJ II*, 1972, str. 385, s. v. *masur*². Refleksi prednaglasnog *o* variraju (daju ili *u* ili *o*). Usp.: *kuprit* »krov« (*Od naslidovanja*, v. Derossi, n. dj. (27), str. 164; *pultronija* »lijenost« (*Pisni razlike*, str. 286); *konfin* »međa« (*Judita*, 327). Lik *kondemnati* »osuditi« (*Pisni razlike*, str. 241) vjerojatno je iz srednjovjekovnog latinskog CONDEMNARE; *konvid* »gozba«, »blagovanje«, »poziv na gozbu« (*Od naslidovanja*, Derossi, n. dj. (27), str. 164; v. i *zazvan'je*, str. 206) očit je venecijanizam, jer se u dalmatoromanskim jezicima intervokalno -t- ne sonorizira.

Zvuči nevjerojatno da kod Marulića nisu (dosad) pronađeni refleksi nekih dalmatoromanizama koji su česti u (skoro) cijeloj Dalmaciji ili, sudeći po nekoj pojedinosti, samo u Dubrovniku. Mislim na reflekse preko nepoznatih prijelaznih likova od: CAEPULLA, CANDELA, CATENA, MONETA, NEPOTE, TABERNA (usp. *tovirna* i, u Dubrovniku, *tovijerna*), TELA i dr.

4. Uz spomenuto (da se prouči Pragina ostavština) kao »naredni zadatak« od općehrvatske važnosti smatram izradu potpunog rječnika Marulićevih hrvatskih djela, koji bi se, kasnije, mogao proširiti u rječnik splitskih hrvatskih tekstova, književnih i neknjiževnih, do početka 19. st. (Trogir u tome stoji bolje nego Split).⁴⁹ Moglo bi se pomišljati i na standardnohrvatski – splitskohrvatski rječnik s težištem na (kvazi)sinonimima (iz njega bismo saznali kako su stari Splićani, npr., izražavali pojam »zaušnica«; M. Moguš je u *Pisni razlike*, str. 248, ukazao na tri pojavnice lika *pljuska*, ali mu je izbjegla *poličnica* (v. taj lik u *Svarh muke Isukarstove*, *Dijaloški i dramski tekstovi*, str. 173, stih 327).

⁴⁸ Nikica K o l u m b i ć (prir. i popratio bilješkama): Marko M a r u l i ć, *Dijaloški i dramski tekstovi*, Split 1994, sadrži i: Milan M o g u š, »Rječnik Marulićevih 'Dijaloških i dramskih tekstova'«, str. 219-275.

⁴⁹ Duško G e i ć – Mirko S l a d e Š i l o v i ć, *Rječnik trogirskog cakavskog govora*, Trogir 1994, sadrži oko dvanaest tisuća odlično obrađenih, vrlo detaljno definiranih i brojnim primjerima iz govornih i pisanih tekstova pojašnjenih riječi (s označenim naglascima i dužinama). S njima se ne može mjeriti mnogo skromniji Tonko R a d i š i ć, *Ričnik spliskog govora*, Split 1999 (koji sadrži samo oko četiri tisuće nenaglašenih riječi s vrlo kratkim standardnohrvatskim ekvivalentima).

Žarko Muljačić

ON THE DALMATO-ROMANCE IN MARULIĆ'S WORKS

Our knowledge about the long since extinct Dalmato-Romance languages (»Iadertin« or Zadar-Romance, Ragusan or Dubrovnik-Romance and Labeatic or Bar-Romance, which, incidentally, I have named according to the Latin name *Lacus Labeaticus* »Skadar/Scutari Lake«) and about the dialects of them is very scanty. Relatively the most is known (though still not enough) about the Vegliote (Krk Romance) dialect of the Zadar Romance (mainly about its death throes between ca. 1840 and 1898, which are fairly well documented). As for Ragusan, which died out at the end of the 15th century, a little is known, less about the autochthonous Romance languages of Zadar and Kotor, and least of all about those of Cres, Rab, Trogir, Split, Korčula, Budva, Bar, Ulcinj, Skadar, Drivast and Lesh.

Since no texts in Split Romance ('Spalatin') are extant the author has set off in the only way possible, the indirect way of attempting to trace the secrets of its historical phonology by analysing any lexemes of possible Dalmato-Romance origin that have been preserved in Marulić's Croatian works (without paying attention to »translation words« because these are relatively well studied). The author came to the conclusion that, judging from the indirect knowledge to be attained from the phonology, »Spalatin« was first of all held up and then done away with thanks to the »cleft« in which it was »clutched« between the language of Split Croats (who century by century became increasingly numerous and finally the majority people) and the (colonial) Venetian language of the foreign rulers.

The author hopes that this pioneering work will be of use to future researchers (who will find available to them the following volumes of the MSHSM series and new knowledge about the Dalmato-Romance subfamily and the Romance linguistic family) in making successful inroads into this interesting problem area.